

УДК 394.48(477)

DOI:

ІВАН КАПУЩАК – ПЕРШИЙ НАРОДНИЙ ПАРЛАМЕНТАР ГАЛИЧИНИ

Стефанія БУКАТЮК

учениця 10 класу Богородчанського ліцею № 1 імені Олекси Гірника
Богородчанської селищної ради

Артур РЕПЕШКО

вчитель історії та правознавства
Богородчанського ліцею № 1 імені Олекси Гірника Богородчанської селищної ради
email: arturrepesko6@gmail.com

Анотація. Проаналізовано значний внесок Івана Капущака у встановлення парламентаризму, політичний та культурно-освітній розвиток рідного краю. Через призму вивчення життя та діяльності однієї особистості доводиться теза про те, що навіть одна людина може змінити хід історичних подій.

Ключові слова: Австро-Угорщина, Галичина, «весна народів», 1848 рік, Іван Капущак, парламентаризм, селянське питання.

Постановка проблеми. Наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст., з початком реформ Марії Терезії та Йосифа II, на теренах Галичини у складі Австрійської імперії відбулися докорінні зміни, які безпосередньо зачепили два головних стани українського суспільства – селянство та духовенство. Клаптикова Австрійська монархія, приєднавши в 1772 році Східну Галичину, почала максимально використовувати ресурси регіону, де проживало на той час 3,5 млн. населення (70% з них – селяни). Внаслідок посилення феодально-кріпосницької системи найкращі землі захопили феодали. Це яскраво віддзеркалюють тогочасні історичні дані. У 3,5 тис. сіл 1844 року панські землі складали 47%, а селянські – близько 49%. У середньому на селянський двір припадало 9, а на поміщицький – 755 моргів землі. Галицькі поміщики не гребували ніякими засобами, з року в рік загарбували селянські наділи. Лише протягом 1787–1848 років

захопили понад 1 млн. моргів землі. Це призвело до масового обезземелення галицького селянства. Зменшення селянських наділів супроводжувалося зростанням феодальних повинностей. «Панщина для хлопа, – писав Іван Франко, – значила ненастанну кривду, темноту, здичіння, втрату почуття людської гідності. Бодай такі порядки нікому не снилися» [8].

У той час як австрійський цісар Йосиф II ліквідував кріпацтво, Катерина II на території Лівобережної України вводила його для мільйонів українців. Реформи в Австрійській імперії хоча й не усунули протистояння поміщиків та селян, але частково його послабили. Після відкриття перших навчальних закладів для уніатського духовенства саме воно стає фундаментом майбутніх змін у регіоні. Служіння народові полягало не лише в проведенні літургій, а й у моральному обов'язку поширювати серед вірян освіту, пропагувати передові методи

господарювання та відкривати школи. Слід не забувати і про значний польський вплив у Галичині, який склався тут ще за часів Речі Посполитої. Фактично всі адміністративні посади в державних установах посідали поляки. Державною мовою документації була німецька. До того ж наступники імператорів-реформаторів Леопольд II та Франц II повернулися на шлях контрреформ, особливо в селянському питанні. Було скасовано обмеження щодо кількості днів панщини та зросли повинності. Це викликало незадоволення серед місцевого населення і призводило до неодноразових селянських повстань.

Основною опорою місцевого населення стало саме духовенство. Найяскравішими представниками були діячі «Руської трійці» Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький, які з 1830-х років розпочали на західно-українських землях національно-просвітницьку діяльність. Непересічною подією в історії національного відродження було видання альманаху «Русалка Дністровая» в Будапешті у 1837 р. Написаний живою народною мовою, текст видання переконував читачів, що між західними українцями та українцями Російської імперії немає істотних відмінностей, що вони є єдиним народом. Недарма Іван Франко називав їх «будителями руського духу».

Переломним періодом стають події 1848 р., що увійшли в історію як «весна народів». Населення європейських держав вимагало демократії, політичної рівноправності всіх класів та станів. Щодо політично залежних народів, то вони виступили з вимогою відродження власної державності або хоча б автономії. 1848 рік почався бурхливими

революційними подіями. Вони започаткували повстання 24 лютого у Парижі, внаслідок якого у Франції було повалено королівську владу та встановлено республіканську. Паризькі події відгукнулися в Австрії: упав реакційний уряд Меттерніха. У березні 1848 р. революція спалахнула в столиці Австрійської імперії – Відні. 15 березня австрійський цісар проголосив конституцію, яка передбачала надання громадянам свободи друку, зборів, скликання парламенту (рейхстагу). Революційні події активізували національно-визвольну боротьбу західних українців. Через ризик масового соціального вибуху австрійський уряд скасував у Галичині панщину в травні 1848 р., майже на чотири місяці раніше, ніж в інших провінціях імперії. На честь цієї події встановили так званий «Хрест свободи» (Фото. 1).

Фото. 1. «Хрест свободи» на честь скасування панщини 1848 року

Поступово галицька інтелігенція почала розуміти необхідність власної активної участі в національно-культурних та політичних перетвореннях. У Львові почала виходити перша друкована українськомовна газета «Зоря Галицька». Вона сприяла швидкому піднесенню національної свідомості українців та готувала їх до участі в політичному житті. На противагу галицьким полякам, які організували свій осередок – Центральну раду народів у Львові, українська інтелігенція 2 травня 1848 р. заснувала Головну руську раду. Її представники закликали українців до національного пробудження, активної діяльності щодо поліпшення свого становища в межах австрійської конституції. Організація очолила не лише політичний, але й культурно-освітній рух у Галичині.

Відлунням революційних подій у Львові стали події у місті Станіславі, де 8 травня 1848 року була створена окружна Станіславська рада – філія Львівської центральної ради. Під впливом Львівської руської ради 30 травня у Станіславі сформувалася менша окружна руська рада, до якої увійшли представники українського населення у складі 12 осіб. Філії руської ради утворилися у Коломиї, Надвірні, Калуші, Рогатині та інших центрах краю. 7 червня 1848 року була утворена Богородчанська руська рада у складі кількох членів. Секретарем її було обрано Т. Глинського. Вона входила до складу Станіславської окружної ради та підтримувала зв'язки із Головною руською радою у Львові. Про організацію Богородчанської руської ради так доповідав у Львові її секретар у донесенні від 16 червня: «Дня сего місяця зав'язали і ми руську раду в деканаті Богородчанському. Я, маючи на тій раді порученій

собі уряд секретаря, котрого обов'язком є з другими радами, особливо з головною у Львові, порозуміння ся утримувати» [2].

Однак представники Богородчанської руської ради, як й інші на Прикарпатті, виступали з вузькими пропозиціями соціального характеру. Передусім вони обмежувалися вимогами перед віденським імператорським тронем тільки в галузі деяких питань культури – поширення освіти й мови. Це теж мало прогресивне значення, проте рада не торкалася головного, що хвилювало місцеве населення, – питання соціально-економічних перетворень. Так, у донесенні до Львова секретар Богородчанської руської ради пише: «З діяння нашої ради доношу, же зараз по зав'язанню читав'єм на раді прилучене ту прошення до монарха (по німецьки, через мене уложене, а на руське переведене), в переводі. Всі притомні згодилися на тоє, же іно тогді руська народність, язик і просвіщення народу будуть ся могли продвинути, если пункти того прошення, особливо що ся тичить включень, skutок отримає» [7]. Прикарпатське селянство розгорнуло діяльність за народну освіту, навчання у школі рідною мовою. Австрійський уряд змушений був піти на ці поступки й імператорським патентом від 9 травня 1848 року дозволив навчання у народних школах українською мовою.

Відлунням тих бурхливих подій є пам'ять про діяльність Івана Олексійовича Капушака, що зберігається його земляками. Під час революції 1848 року Іван Капушак на засіданні першого австрійського парламенту як депутат від населення західноукраїнських земель виголосив блискучу промову на захист

закріпачених галицьких селян. Цей антикріпосницький виступ викликав значний резонанс у європейських країнах.

З того часу минуло багато років, але в пам'яті жителів села, в історії Прикарпаття це ім'я не забуте [2]. На кладовищі села Підгір'я над Бистрицею стоїть невеличкий пам'ятник, на обеліску якого викарбувані слова: «Іван Капушак (1807–1868), бувший посол до австрійського парламенту в році 1848–1849» (Фото. 2).

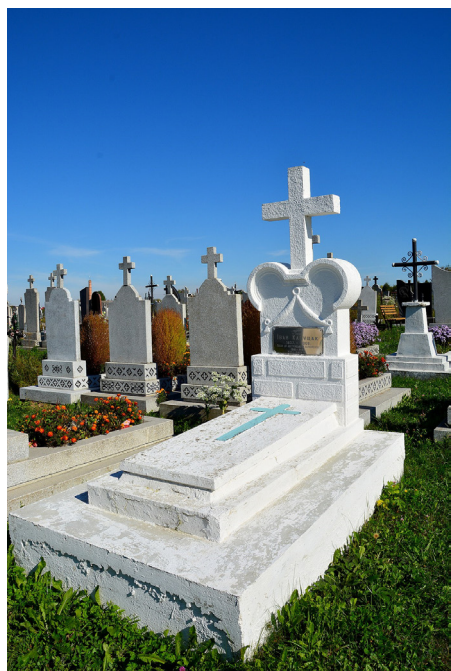

Фото. 2. Могила І. Капушак (село Підгір'я, тепер Івано-Франківський р-н)

Мета статті – проаналізувати внесок Івана Капушак у встановлення парламентаризму та розвиток народної освіти на теренах рідного краю.

Виклад основного матеріалу. В історичній літературі постать І. Капушак подана надто фрагментарно. Першим, хто звернув увагу на сільського парламентаря, був Іван Франко. Саме він у грудні 1897 року, тобто через 29 років по

смерті Івана Капушак, підготував історичну працю «Панщина та її скасування 1848 року в Галичині», яка вийшла друком у Львові 1898 року. Великий Каменярь тепло пише про «руського селянина» Івана Капушак, високо оцінює його виступ у віденському парламенті 17 серпня 1848 року на захист поневолених селян. Спираючись на матеріали серпневого засідання рейхстагу, Іван Франко виділив найбільш цікаві уривки виступу народного захисника про страшні картини життя галицького кріпака. Іван Капушак тоді рішуче поставив питання про ліквідацію феодальних повинностей селян без виплати викупу поміщикам [8].

Щоб зрозуміти прогресивну роль Івана Капушак та його блискучий антифеодальний виступ у Відні на засіданні австрійського парламенту, треба ознайомитись із життям українців середини XIX століття, коли у Європі, як зазначалось вище, вибухнула революція.

Село Ляхівці було приватною власністю польської шляхти. У XV столітті ним володів польський магнат Ян із Бучача – бучацький, теребовлянський староста. Пізніше ці землі успадкували магнати Потоцькі. Селяни Ляхівців у XVI столітті були закріпачені, і їх майже 300 років експлуатували управителі маєтку Потоцького – різні посесори, орендарі та гайдуки [2]. Кращі землі, орні поля та всі ліси належали панському фільварку. Так, станом на 1787 рік 425 моргів 213 сажнів орної землі та 608 моргів 1014 сажнів лісового масиву були власністю панів. Натомість 134 селянські господарства володіли 1182 моргами поля. У середньому на кріпацький двір припадало по 9 моргів землі, а ось лісу ляховецька громада не мала й клаптика [6]. У 1787 році село разом з іншими

сусідніми населеними пунктами перейшло у власність австрійських державних маєтків. Але, незважаючи на зміни власності, селяни Ляхівців змушені були виконувати важкі феодалні повинності – панщину та сплачувати різні данини, грошові чинші.

У такому середовищі бідних та закріпачених селян здавна жив рід Капушаків. Дід Івана, Василь Капушак, наприкінці XVIII століття належав до городників, посідав городи розміром 82 сажні землі і мав 3 луки сіножатей. У нього були сини Степан, Андрій та Олекса, батько Івана. Селянин Капушак із синами сплачував на рік з одного поля 17 флоринів і 54 крейцери грошового чиншу, а від городів 14 флоринів 35 крейцерів, відробляв річно 118 днів панщини своїм тяглом, возив у двір 8 підвід дерева, а натурою давав восени данини 5 корців вівса, одного каплуна, 6 курей, 12 підвід сіна, 2 мотки свого і три панського конопляного прядива. Такий же розмір феодалних повинностей виконували в першій половині XIX століття сини Василя Капушака – Степан, Андрій і Олекса. Усі вони не мали багато поля. Наприклад, Олекса Капушак, за урядовим приписом 1820 року, володів одним моргом та трьома сажнями поля, мав невелику хатину та змушений був відробляти панщину, платити грошовий чинш і сплачувати натуральні податки з того мізерного селянського господарства [2].

13 листопада 1807 року в сім'ї Олекси народився син Іван – майбутній народний заступник. Учився він спочатку у свого батька, який був тоді «півчим церковником». Потім його віддали до міста Станиславова, де він ходив чотири роки до латинської школи. Біограф писав, що Іванко не відчував великої охоти до

навчання, тож батьки мали з ним часті клопоти, бо постійно тікав із Станиславова додому. Після повернення в рідне село віддали його на навчання до попа Анастасія Ключенка в село Нивочин, щоб «там виучитися гласів після поданих тонів (інтонації) на лірі», тобто навчитися співу і музики [3].

Згодом хлопця забрали рекрутом до австрійської армії, де він прослужив до 1830 року. Біограф, односельчанин І. Капушака, В. Паук повідомляв, що Іван Капушак служив в Угорщині й неодноразово побував у небезпеці. Він дослужився до військового чину фельдфебеля, вивчив німецьку мову, умів нею читати і писати [5].

Повернувшись із війська, 23-річний юнак одружується з місцевою дівчиною Анастасією з роду Бугерів у Ляхівцях і стає сільським дяком. Від цього шлюбу народилося двоє дітей – син Семен та дочка Марія. У той час Іван Капушак займається власним господарством. 2 вересня 1849 року помирає його дружина, і він 19 червня 1850 року одружується вдруге з Анастасією з роду Стріланів. Від цього другого шлюбу було в нього четверо дітей: три сини – Василь, Олекса, Онуфрій і дочка Олена [1].

На той час 33-річний Іван Капушак був досвідченою людиною, яка пережила та побачила за свій вік багато. Як згадували сучасники, Іван Капушак був середнього зросту, міцно збудований, чорнявий, з гарним виразом обличчя. Волосся мав довге, спадало йому на плечі, погляд пронизливий (Рис. 3).

Усім своїм виглядом він ніби висловлював протест проти несправедливості. Біограф В. Паук на основі спогаду сина Миколи пише, що Іван був дуже енергійний, «слово його було муром». Давав

Рис. 3. Іван Капушак

мудрі поради, мав великий вплив у селі, часто любив примовляти: «Дурню, чого ся смутиш – три дні не їж і весело дивись» [2].

У цей час до села доходили різні новини про політичні події того часу. Серед них найбільше зацікавлення викликали повідомлення про повстання селян 1846 року в Галичині. В архівах зустрічаються відомості, що Іван Капушак 1847 року часто зустрічався з робітниками солеварень у Солотвині, де мав прихильників серед тих, що виступали проти кріпосників, лихварів та солеварної адміністрації. Наростання антифеодальної боротьби селян, спрямованої проти кріпосницьких відносин, стало однією з причин революції 1848 року, відлуння якої дійшло до Галичини і висунуло Івана Капушак на посла до австрійського парламенту [2].

Під натиском антифеодальної боротьби селян, яка особливо активізувалася після грізного селянського повстання 1846 року в Галичині, 22 квітня

1848 року з'явився циркуляр галицького намісництва про те, що з 15 травня 1848 року «всі панщизняні роботи і підданські данини скасовані за винагороду в майбутньому за рахунок держави» [10].

Отже, страх перед можливістю нового селянського повстання примусив правлячі кола Австрії скасувати панщизну в Галичині «згори» майже на 5 місяців раніше, ніж в інших провінціях монархії. Проте це не задовольняло селян, які ще були позбавлені користування пасовищами та лісами. Вони виступали проти всяких викупів селянських повинностей.

Ці болючі для селян питання мали вирішувати на засіданні першого австрійського парламенту (рейхстагу), який уряд запланував провести влітку 1848 року. Основними виразниками їх стали селянські депутати, котрих від Богородчанщини представляв простий селянин із Ляхівців Іван Капушак.

Цікаво проходили вибори посла до австрійського парламенту в Солотвинському повіті. На 50 тисяч місцевого населення право обирати посла мали 103 виборці. Із них 81 від селян та ремісників, 11 – попів, 11 – урядовців і 1 від орендаря. 14 червня 1848 року в Солотвино прибули всі виборці. Виборча комісія складалася з 8 осіб – священник Андрій Дуткевич, голова, слюсар із Богородчан Андрій Гуменюк, секретар, селяни Іван Капушак із Ляхівців, Павло Балабан із Старого Лисця, вїйт із Лисця Микола Величковський, священник Іван Поромбальський з Опришківців – члени комісії.

Після вступної промови голови почалися висування кандидатури на посла. Звичайно, А. Дуткевич хотів сам бути обраним. Його підтримували члени

Богородчанської руської ради, зокрема її секретар Т. Глинський, який запропонував кандидатуру Дуткевича. Йому вдалося схилити на свій бік деяких селянських виборців. Уже були роздані виборчі бюлетені, проте повітовий комісар поліції перервав засідання на дві години. Селяни-виборці, яких було значно більше, за цей час між собою порадилися та проголосували за селянина Івана Капушак. Під час підрахунку голосів виявилось, що за нього проголосувало 57 виборців, а за Дуткевича – 39 виборців, решта 7 голосів отримали інші кандидати.

«Голос дали за хлопа з Ляхівців», – так характеризував обрання Івана Капушак депутатом до австрійського парламенту секретар відділення Богородчанської руської ради 16 червня 1848 року Т. Глинський [10].

Хоч вибори були двоступеневі, що давало офіційній владі великі можливості для антидемократичних комбінацій, проте селяни – основна маса виборців більшості округів – віддавали свої голоси за кандидатів-селян, розраховуючи, що тільки вони зможуть захищати в парламенті їхні інтереси. Як не намагалася польська шляхта не допустити до парламенту представників українського населення і передусім селян, останні всіма силами боролися за право участі в роботі рейхстагу своїх народних представників. І ця боротьба увінчалася перемогою. Зі ста депутатів до рейхстагу з Галичини було обрано 25 представників українського населення, у тому числі 14 селян із Галичини та Буковини, що свідчило про велику політичну активність сільських громад [2].

Селяни покладали мало надій на представників духовенства, яке залишалося полохливим щодо соціальних

та політичних вимог, а тому висували до парламенту своїх найбільш активних односельчан. Це добре видно з передвиборчої кампанії в Богородчанському окрузі, де керівник місцевого відділення руської ради Т. Глинський хотів (не без підтримки духовенства Львівської центральної руської ради) протягнути в депутати нічим не примітного попа Дуткевича. Проте місцеві селяни та робітники солотвинських солеварень не погодилися на цю кандидатуру та вибрали із-поміж себе малозаможного й активного селянина Івана Капушак, який уже на той час був відомим і популярним не лише в Богородчанах.

Із донесення секретаря Богородчанської руської ради Т. Глинського в Головну руську раду до Львова від 16 червня добре видно, як наполегливо селяни обрали послом свого довіреного представника. «Причиною спізнення мого донесення, – писав той же Т. Глинський, – були вибори, вперед на виборців, тепер на депутованого, а я приймив'єм промовити на виборців, аби вибор на нашого ксьондза, дзекана скерувати і було би ся провело, бо вже щодо селян були склонили дати свій голос за ксьондза Дуткевича. Коби був комісар не хибив, же по роздаванню виборцям карток казав їм аж за дві години приходити. Хлопи, котрі вже були приобіцяли дати голос за Дуткевича, пішовши межі других, прилучилися з ними і дали голос за хлопам з Ляхівців Івана Капушак, котрий був фельдфебелем і умів по-німецьки говорити, читати і писати» [10].

З цього лаконічного донесення мало відомо, як селяни за ці дві години змогли так успішно обговорити свою кандидатуру та домогтися висунути її в депутати. Напевно, на цьому зібранні

порушувалися цікаві питання в інтересах селян, але вони залишилися таємницею для нас. Одне можна констатувати, що селяни наполягали вибрати саме такого посла, який би міг відкрито захищати в дебатах парламенту їхні інтереси. Їм тут значно допомагали й радили робітники солотвинських солеварень, з якими обраний посол Іван Капушак зустрічався ще в 1835 і 1837 роках і мав серед них своїх прихильників.

«Дебати промовляв один руський селянин», – писав про виступ в австрійському парламенті Івана Капушак у праці «Панщина та її скасування 1848 року в Галичині» Іван Франко [8].

Обраний волею селян Богородчанщини Іван Капушак вирушив із Ляхівців до Відня. Він прибув у Станіслав і звідти виїхав до імперської столиці, куди прибув 20 липня. За повідомленням сучасників, Іван Капушак приїхав на першу сесію парламенту в білому сіряку з тоненького офіцерського сукна, гарно вишитого шовком, і суконних шароварах, впущених у кордовані чоботи. За іншими спогадами, був він вбраний у довгу білу сорочку, білі штани, взутий у ходики, а зверху сіряк з овечого сукна, на голові – шапка-баранка [2].

На той час з'їхалися на засідання парламенту депутати з усіх провінцій Австрії, у тому числі й 14 селянських послів. Серед них був і відомий керівник народного руху на Буковині Лук'ян Кобилиця. Тут Іван Капушак познайомився з прогресивно налаштованими послами і, зокрема, віденськими студентами.

22 липня 1848 року австрійський парламент розпочав роботу. Після вступного церемоніалу почалися дебати в рейхстазі. Започаткував їх австрійський депутат Ганс Кудліх, який, за

словами Івана Франка, «поставив внесок, аби панщина була знесена і по всіх інших австрійських краях». «В сеймі, – пише далі Франко, – розпочалися довгі і дуже бурхливі наради над Кудліховим внеском. Щоправда, за задержання панщини ніхто вже не наважувався промовляти, але про право відшкодування за панщину та панські данини говорили більш як місяць» [8].

І ось 17 серпня головуєчий надав слово селянському послові від Богородчанщини Іванові Капушаку. Він піднявся на трибуну і від імені двохмільйонного поневоленого феодально-кріпосницькою системою галицько-буковинського селянства вперше в історії Європи почав «хоч ламаною, але для усіх зрозумілою німецькою мовою» свою історичну промову [8].

«Високий сойме, – почав із деяким хвилюванням виступ Іван Капушак. – Хочу говорити про відшкодування у Галичині й Шлезьку. Вічна справедливість вимагає, аби кожний, хто віддає щось проти своєї волі, дістав за те відшкодування. Але воно так само вимагає, аби кожний, хто користується чимось безправно, дав відшкодування за ту безправну користь. В яким положенні нашу дідичі в Галичині, се видно буде ось і чого. Дідичі мали по закону жадати від нас панщини – безперечно. Але чи досить їм було того? Ні і ще раз ні! Коли ми замість 100 днів мусили робити 300, коли ми мусили робити три, чотири або й усі дні в тижні, а дідичі числив нам се тільки за один день, – то прошу вас, мої панове, хто тут має платити відшкодування: хлоп чи дідич? «Ба, – говорять, – дідич обходився з хлопом ласкаво». Се справді правда! Але то була так ласка, що коли хлоп напрацювався цілий тиждень, то в

неділю у свята мав від пана трактament. Хлопа замикали в кайдани, запирали у стайні, аби на другий тиждень вчасніше приходив на роботу. І за се мають дідичі дістати відшкодування? Далі говорять: «Шляхтич людяний». І се правда, бо він змученому панщизнякові давав охоти ботогами. Коли хто жалувався, що має слабку худобу і не може приїхати, то які слова мусив чути? «Запряжи сам себе і свою жінку!» або: «Циркуле, вигони його!» І за се добро мають ще бути відшкодовані? Ні! В кінці говорять: «Дідичі нам, хлопам, подарували панщину». Але що ж то за дарунок, коли за нього береться потім відшкодування? Та я й не бачу того дарунку. Коли то нам подарували? Чи може в 1846 році? Чи сього року в січні? Чи 8 або 9 марта? Ні! Аж 17 квітня, коли сини німецького народу за наші права віддали в жертву своє життя. Їм ми повинні висказати подяку і добротливому цісареві, що прихилився до справедливої просьби свого народу. (Оплески). Прошу високого сойму, за що маємо їх відшкодувати? Їх дар прийшов пізно. Є нас тут сто на доказ, як то нас уважили не за людей, не за підданих, не за хлопів із Галичини й Шлезька, а за панщизняні машини, за невільників, за найнижчу верству людей. За 300 кроків від панського палацу ми мусили знімати шапку, а коли бідний селянин хотів чого від пана, то мусив дати євреєві «куку в руку», бо єврей мав право говорити з паном, а бідний хлоп ні! (Оплески). Коли бідний хлоп хотів вийти по сходах панського двору, то говорено йому: «Литися надворі, бо забрукуєш палац!» Бо хлоп смердить, пан не може того знести в своїм покою. І за кожне таке знущання ми маємо тепер давати відшкодування? Я думаю – ні! Батоги й канчуки, що

оббивалися довкола наших голів і нашого струдженого тіла, се нехай вистарчає їм, се нехай буде їм відшкодування!» [2].

За твердженням очевидців-депутатів, після промови Івана Капушака в усній парламентській палаті, за винятком польських послів-панів, зірвалася довготривала буря оплесків. Промова селянина з Ляхівців прозвучала як гнівне звинувачення усій кріпосницькій системі [2]. Крім промови в парламенті, Іван Капушак на 20-му засіданні рейхстагу 12 серпня 1848 року вніс від селянських депутатів пропозицію, щоби зі скасуванням феодальних повинностей зберегти право селянам використовувати дерево з лісів не лише для домашнього вжитку, а й громадських потреб.

Промова Івана Капушака була опублікована у Відні 1848 року в протоколах засідання австрійського рейхстагу німецькою мовою. Уперше українською її переклав Іван Франко через 49 років, тобто 1897 року, надрукувавши її в історичній праці «Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині (Львів, 1898 р. з нагоди скасування панщини в Галичині)». Вдруге ця промова в перекладі українською мовою опублікована в збірнику документів і матеріалів «Класова боротьба селянства Східної Галичини (1772–1849)» в Києві 1974 року [8].

Доречно вказати, що промова Івана Капушака перегукується з його антикріпосницькими висловами. Коли ляховецький селянин таврував феодалів та їх покровителів у парламенті прикладами злочинів поміщиків над селянами, то буковинський проводир ще далеко до обрання його послом, 11 грудня 1844 року, на одному з допитів пояснював причину селянського заворушення в Русько-Кимполунгському окрузі на Буковині

здирством непосильних податків, заборною користуватися лісами, надмірними данинами. Л. Кобилиця пояснював селянам, що вони сильніші від поміщиків. «Громадяни Русько-Кимполунгської округи, – говорив він, – повинні вважати себе сильними, як скеля, а дідичі є домініальні та крайові урядовці – це вода, що протікає біля цієї скелі. Вони разом із своєю урядовою службою потечуть, як протікає вода, а скеля лишається непохитною» [9].

Виступ Івана Капущака був одним із перших у Європі, коли просте селянство волею революції примусило габсбурзьку монархію допустити до участі в парламенті тих, чийм трудом віками наживалися панівні феодальні верхи абсолютистських монархічних держав [10].

Виникає питання: коли і як готувалася така антикріпосницька промова? Реакційно настроєні послы парламенту, ревні захисники поміщиків, намагалися твердити, що ледь не сам граф і губернатор Галичини Стадіон підготував цей виступ. Однак не викликає сумніву, що, обираючи свого посла, селяни Ляхівців і робітники солотвинських солеварень – вихідці із сіл Богородчанщини – спільно склали цей виступ, у який вклали всі свої вікові болі, бо саме вони, замучені проклятою панщиною, з ненавистю ставилися до своїх кровопивців – поміщиків [2].

Іван Франко цитує слова німецького дослідника Сахера: «Жодна промова в часі довгої дебати над знесенням панщини й відшкодовування не зробила такого могутнього враження, як оті слова простого галицького селянина. Від першого до останнього слова тут не було простої балачки, а тільки правда, мужський гнів: обурення й ненависть

мільйонів проривалися з кожного речення» [8].

Виступ Івана Капущака знайшов відгук на сторінках тогочасної преси кількох європейських країн, у тому числі в Австрії та Німеччині. Якщо проглядати галицьку пресу того часу, то видно, як вона, з одного боку, старанно приховувала від народу виголошену промову прикарпатського трибуна, а з іншого – у лаконічних повідомленнях згадувала тенденційно або намагалася знеславити Івана Капущака. Так, наприклад, газета «Дзеннік народови», вдаючись до лайки, називала промову Івана Капущака «маячнею». Ворожо налаштовані до справедливого вирішення аграрного питання депутати від поміщиків, зокрема Ф. Смолька, Л. Борковський, М. Дилевський, взялися захищати злочини галицьких поміщиків, силкувалися ослабити враження від промови Івана Капущака. У листах із Відня виступ народного трибуна вони називали «гідким памфлетом на галицьку шляхту» [2].

Пропозицію Івана Капущака не давати викуп поміщикам підтримувало депутатське представництво селян у парламенті. Натомість шляхетські депутати, захищаючи поміщицькі інтереси, висунули пропозицію скасувати феодальні повинності лише за викуп. А оскільки їх було більше в парламенті, то коли 29 серпня 1848 року це питання поставили на голосування, парламент більшістю ухвалив скасувати феодальні повинності за викуп поміщикам, дві третини якого мали виплачувати селяни, а одну – держава.

За звільнення селян поміщики Східної Галичини одержали великий викуп – 58,9 млн. гульденів (145,6 млн. тодішніх карбованців), головний тягар якого

впав на плечі місцевого населення. За законом у власність східногалицького селянства перейшло менше половини земельних угідь краю. У власності поміщиків zostалися майже всі ліси та пасовища. Ось чому селяни Східної Галичини, у тому числі й на Прикарпатті, у другій половині XIX століття так активно боролися за право користуватися лісами й пасовищами. У Центральному історичному архіві міста Львова (ф. 146, оп. 64, спр. 600–615) збереглися матеріали про боротьбу богородчанських громад за користування лісами та пасовищами, у яких активну роль відіграв народний трибун Іван Капушак.

Отже, антикріпосницька промова Івана Капушак мала резонанс у європейських країнах. Саме вона стала поштовхом до скасування феодальних повинностей у Галичині.

Після придушення революції та розпуску віденського парламенту в 1849 році розчарований, але нескорений народний захисник Іван Капушак повернувся в рідне село Ляхівці. Він не припинив громадської діяльності на користь односельчан. Дещо змінилося в його особистому житті. 1851 року померла його друга дружина. Іван Капушак одружився втретє з 30-річною Ганною Венгерчук із Солотвино. Від цього шлюбу народилося 6 дітей: п'ять хлопців – Микола, Федір, Іван, Андрій, Михайло і дочка Параска.

У 50-х роках Іван Капушак, уже відомий на Богородчанщині колишній посол, розгортає значну громадсько-освітню роботу в Ляхівцях, чим здобуває великий авторитет та пошану серед односельчан. Іван мав у селі великий вплив. Скажімо, коли односельці збиралися на забаву і хтось починав бешкетувати,

то, побачивши його, розходилися, промовляючи: «Тихо, бо Капушак іде». Саме він спричинився до організації першої народної школи в селі та був її перший учителем [3].

Найважливішим для нього було виховання власних дітей. Кожного сина відправляв до школи і навчав якогось фаху: двох синів – Олексу й Онуфрія – ковальства, а Василя – ткацтва. Сини служили у війську, Семен і Василь брали участь у прусько-італійській війні [1].

Найбільше Іван Капушак прислужився громаді, захищаючи її права на ліси та пасовища, коли був 10 років (1854–1864) на посаді громадського писаря. Уміючи писати й читати урядовою німецькою мовою, складав селянські скарги. Саме він сприяв Богородчанській домінії в боротьбі за право користуватися поміщицьким лісом. Від імені громади Ляхівців писав петиції і в Галицьке намісництво, і Надвірнянську канцелярію на місцевих поміщиків. На одній з таких петицій від селян Ляхівців та Саджави, де вони вимагали права на ліси і пасовища, стоїть підпис, чітко й каліграфічно виведений Іваном Капушак [1].

У 1859 році пожежа знищила його майно. Згоріли хата, стайня і стодола. Відтоді народний трибун зубожів і проживав у тяжких матеріальних умовах. Його здоров'я було підірване тяжким кріпосницьким життям. 17 жовтня 1868 року він помер в убогій сільській хатині в присутності родини та селян.

Свого захисника урочисто ховала вся громада Ляхівців, мешканці навколишніх сіл. 1938 року з нагоди 90-річчя виступу Івана Капушак в парламенті й 70-річчя від дня його смерті односельчани Ляхівців впорядкували могилу. Вони

провели мітинг пам'яті на честь свого трибуна. Місцевий краєзнавець та учасник цього мітингу Дмитро Онкалюк у спогадах писав: «В 1938 році наші громадяни села Ляховець догадалися за свого посла Капущака Івана і поклали йому цементовий надгробок та виписали його ім'я золотими літерами. Але за те, що організований був похід у честь посла та були промови на цвинтарі коло надгробка, то заплатили штраф» [2].

Багато років минуло від його смерті, але мешканці села не забули свого народного трибуна, вони свято оберігають пам'ять про Івана Капущака, який у далекому минулому боровся за поліпшення соціального становища односельчан.

Управління Івано-Франківської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури винесло рішення встановити на батьківщині Івана Капущака художньо-меморіальну таблицю з пам'ятним написом: «Тут жив і боровся за селянську волю народний трибун Іван Капущак. 1807–1868 рр.».

Отже, хоча «весна народів» 1848 року не дала бажаного результату поневоленим народам Австрійської імперії, але Іван Капущак не розчарувався, не опустив руки, а, навпаки, засукавши рукава, взявся за поширення освітнього процесу в рідному краї.

Висновки. Аналізуючи суспільно-політичну ситуацію першої половини XIX ст., ми зібрали та систематизували інформацію про першого парламентаря з Богородчанщини.

Отримана інформація дала змогу краще зрозуміти соціально-економічне становище населення того часу, відчувати всі проблеми, які воно переживало.

Суспільство, у якому зростав молодий парламентар, швидше за все, не мало шансу проявити себе. Але він як сильна та харизматична особистість зумів згуртувати навколо себе людей та підняти їх на боротьбу за власні права.

Іван Капущак не шукав вигоди у діяльності, пішов у супереч системі. Свідченням його палкого бажання змінити долю простого селянина була промова у віденському парламенті. У той час, коли більша частина місцевого населення в краї була неосвіченою, він стукав в усі двері чиновницького апарату. Для нього на першому місці був селянин – людина, а не гроші чи влада. Високий політичний злет не засліпив його. Навпаки, він чітко усвідомив свою роль та покликання всього життя – боротися проти несправедливості та поневолення, ополячення та онімечення місцевого населення, тому навіть після завершення революційних подій 1848–1849 років він далі провадив культурно-просвітницьку роботу на малій батьківщині. Односельці до сьогодні пам'ятають про віденського парламентаря, цінують його внесок у політичний та культурно-освітній розвиток рідного краю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альманах *Станиславівської землі*. Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1975. Т. 2. 900 с.
2. Грабовецький, В. Капущак у парламенті. *Жовтень*. 1988. № 8.
3. Грабовецький, В. *Нариси історії Прикарпаття*. Івано-Франківськ, 1992. Т. 1–3. 464 с.
4. *Історичні постаті Галичини XIX–XX ст.* Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1961. 247 с.
5. Мельничук, Я. С., Стеблій, Ф. І. Трибун поневоленого люду І. О. Капущак.

Український історичний журнал. 1968. № 10. С. 109–111.

6. Стеблій, Ф. І. Капушчак Іван Олексійович. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ, 2007. Т. 4: Ка – Ком. 528 с.

7. Стеблій, Ф. І. Селянська реформа 1848. *Енциклопедія історія України*: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України. Київ, 2012. Т. 9. С. 518.

8. Франко, І. *Паничина та її скасування 1848 року в Галичині*. URL: <https://www.i-franko.name/uk/History/PanschynaTaJijiSkas.html> (дата звернення: 03.01.2025).

9. Франко, І. Лук'ян Кобилиця. Епізод із історії Гуцульщини в першій половині XIX в. *Записки НТШ*. 1902. Том 49. С. 248–288. URL: <https://www.i-franko.name/uk/History/LukjanKobylycja.html> (дата звернення: 03.01.2025).

10. Чорновол, І. 199 депутатів Галицького сейму. Львів, 2010. С. 132–133.

REFERENCES

1. *Almanac of Stanislaviv Land*. New York–Toronto–Munich, 1975. Vol. 2. 900 p. [in Ukr.]

2. Hrabovetskyi, V. (1988). Kapushchak in Parliament. *Zhovten*. No. 8. [in Ukr.]

3. Hrabovetskyi, V. (1992). *Essays on the History of the Carpathian Region*. Ivano-Frankivsk, Vol. 1–3, 464 pp. [in Ukr.]

4. *Historical Figures of Galicia in the 19th–20th Centuries*. (1961). New York–Paris–Sydney–Toronto, 247 pp. [in Ukr.]

5. Melnichuk, Ya., Steblii, F. (1968). Tribune of the Oppressed People I. O. Kapushchak. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (Ukrainian Historical Journal), No. 10., pp. 109–111. [in Ukr.]

6. Steblii, F. (2007). Kapushchak Ivan Oleksiiiovych. *Encyclopaedia of Ukrainian History*: in 10 Volumes. Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv, Vol. 4: Ka – Kom. 528 p. [in Ukr.]

7. Steblii, F. (2012). Peasant Reform of 1848. *Encyclopedia of Ukrainian History*: in 10 volumes. Institute of History of Ukraine. Kyiv, Vol. 9, 518 p. [in Ukr.]

8. Franko, I. *Serfdom and its Abolition in 1848 in Galicia*. [online] Available at: <https://www.i-franko.name/uk/History/PanschynaTaJijiSkas.html> [Accessed 03 Jan. 2025]. [in Ukr.]

9. Franko, I. (1902). Lukian Kobylytsia. An Episode from the History of Hutsulshchyna in the First Half of the 19th Century. *Notes of the Shevchenko Scientific Society*. Volume 49, pp. 248–288. [online] Available at: <https://www.i-franko.name/uk/History/LukjanKobylycja.html> [Accessed 03 Jan. 2025]. [in Ukr.]

10. Chornovol, I. (2010). 199 Deputies of the Galician Sejm. Lviv, pp. 132–133. [in Ukr.]

Summary

IVAN KAPUSHCHAK – THE FIRST PEOPLE'S PARLIAMENTARY OF GALICIA

Stefania BUKATIUK

10th grade student at Oleksa Hirnyk Lyceum No. 1
of Bohorodchany Village Council

Artur REPESHKO

History and Law Teacher
at Oleksa Hirnyk Lyceum No. 1 of Bohorodchany Village Council
email: arturrepesko6@gmail.com.com

Relevance of the research. While studying the pages of history for the 18th–20th centuries, we have repeatedly learnt about these periods through the lens of individual figures. The role of the individual in history is often underestimated. Everyone has heard the names of famous leaders of public opinion who decided the fate of states. At the same time, living in a village or city, we often do not know about the outstanding people of our land. Moreover, their role in the history of the Motherland is often not fully understood. One such leader of public opinion was Ivan Kapushchak, a resident of the Bohorodchany region, a people's tribune who was not afraid to go against the system and stand up for the enslaved people. The relevance of the study is to prove the thesis that even one person can change history. Ivan Kapushchak became exactly the person who made maximum efforts to improve the lives of the people of Galicia.

The **purpose** of the article is to analyze the contribution of Ivan Kapushchak to the establishment of parliamentarism and the development of public education in his native land.

Conclusions. Analyzing the socio-political situation of the first half of the 19th century, we collected and systematised information about the first parliamentarian from the Bohorodchany region. The information obtained made it possible to better understand the socio-economic situation of the population of that time and to feel all the problems that it was experiencing. Ivan Kapushchak did not seek benefits in his activities, he went against the system. His speech in the Vienna parliament evidenced his ardent desire to change the fate of a simple peasant. He actively engaged with the bureaucratic apparatus during a time when most of the local population in the region was illiterate. For him, the peasant was in the first place – a person, not money or power. A high political rise did not blind him. On the contrary, he clearly understood his role and calling throughout his life – to fight against injustice and enslavement, Polonisation and Germanisation of the local population, so even after the end of the revolutionary events of 1848–1849, he continued to carry out cultural and educational work in his small homeland. His fellow villagers still remember the Viennese parliamentarian and appreciate his contribution to the political, cultural and educational development of his native land.

Keywords: Austria-Hungary, Galicia, “Spring of Nations”, 1848, Ivan Kapushchak, parliamentarism, peasant issue.